

струва никакъ труда, да се разиска. Още въ 1853. единъ отъ най-добритѣ познавачи на волжскитѣ българи, *И. Н. Березинъ*, се видѣ принуденъ да признае напротивъ откровенно: „Тому, кто знакомъ съ современнымъ состояніемъ вопроса о болгарахъ, ни мало не покажется удивительнымъ, если мы скажемъ, что не только не опредѣлены ни характеръ, ни эпоха булгарскихъ зданій, но даже народъ булгарскій не примкнутъ опредѣленнымъ образомъ ни къ одному изъ извѣстныхъ племенъ.“¹⁾ Далечъ отъ да се изчерпи, нашиятъ въпросъ, слѣдъ кратко затиши, наложено отъ тежестта на Шафариковия авторитетъ, се разгорѣ, както ще видимъ, въ 60-тѣ години отново, безъ да може обаче да се рѣши *окончательно* и тоя пѣтъ. Въ 70-тѣ години излизе извѣстиятъ ученъ трудъ на *А. Я. Гаркави*. „Сказанія мусулманскихъ писателей о славянахъ и русскихъ“, въ който авторътъ се съгласява напълно съ горѣприведенитѣ думи на Березина. Наистина *Хоумсоъ* въ рецензията си на тоя трудъ заяви напротивъ категорично, че въпросътъ за националността и езика на прабългаритѣ билъ „*решенъ довольно рѣшительно*“, именно въ смисълъ, че прабългаритѣ не сѫ нито славяни, нито турци, нито фини, а по „всѣхъ вѣроятностей“ също като хазаритѣ *угри*, обаче нѣма освѣтъ да се помедне на богатата литература по въпроса, която се появи тъкмо слѣдъ 70-тѣ години (Рослеръ, Илювайскій, Куникъ и др.) и въ която произходътъ на прабългаритѣ се разгледва отъ най-различни становища, и ще се види, колко малко рѣшително бѣ рѣшенъ въпросътъ. Ето защо и заглавieto на Соколова (Изъ древней исторіи Болгаръ, СПб. 1879., р. 89.), именно, че колкото се касае до националността на прабългаритѣ „въ настоящее время можно считать *окончательно* доказаннымъ, къ какой *группѣ народовъ* они принадлежали“, и това заявление трѣбва да се приеме съ извѣстна резерва, ако то и да прѣдстава мнѣнието на най-компетентнитѣ въ нашия въпросъ учени (Томашевъ, Куникъ, Вамбери и др.) Има, както ще видимъ, още много *справи* отъ въпроса недостатъчно разяснени, които могатъ да измѣнятъ значително неговото „окончательно рѣшение“. Прѣди всичко би трѣбвало, да се споразумѣемъ върху термина „народъ“, съ който твърдѣ леко се оперира. Кои различия отъ Диффенбаха категории (*Vorschule der Völkerkunde*, Franf. 1864. Id. *Völkerkunde Osteuropas*, Darmst. 1880. I., прѣдг. и по-рано *Origines Europaeae* 1861., р. 20) трѣбва да бждатъ мѣродавни въ опрѣдѣлението произхода на прабългаритѣ: *езикътъ, расата*? Едно „окончательно“ рѣшение не би трѣбвало да остави тукъ ни най-малкото съмнѣние. Критиката е основавала до сѣга своитѣ сждения главно на *езикови* и *этнографски* аргументи. Нищо не ѝ дава обаче право да обобщава тия данни и да имъ приписва значение, каквото тѣ не могатъ да иматъ. *Раса, езикъ, обичаи, култура* не са понятия, които могатъ да се замѣстятъ. Има не малко народи, които запазвайки своя оригиналенъ антропологиченъ типъ, говорятъ чуждъ езикъ,

¹⁾ Булгаръ на Воишъ, Казанъ 1853, р. 3. (И тѣт.)